SANOAT KORXONALARIDA KAPITALARINI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING BAHOLASHNING ZAMONAVIY USULLARINING XUSUSIYATLARIDA NAZARIY VA AMALIY FAROVONLIK SARI

Muradov Botir Xayat.
Toshkent davlat texnika universitet. Neft va Gazi fakulteti
Sanoat iqtisodiyoti va menejmenti kafedrasi, mustaqil tadqiqotchisi
E-mail: shaklaser@gmail.com
Tel +998 93468 37 77
(ORCID 0000-0001-8138-0073)
Mamutov Otabek Abatbay o‘g‘li
Islom Karimov nomidagi TDTU, Geologiya qidiruv va kon-metallurgiya fakulteti magistranti
Tel: +998 (90) 706-07-06
E-mail: iamatovek@gmail.com

Annotatsiya. Sanoat korxonalari samaradorligini yanada oshirishga to‘sqinlik qilayotgan muammolar tahlil qilinadi va ularga yechimlar beriladi. Jahondagi bir nechta sanoat korxonalari tuzilmalari tahlil qilinadi va ularning asosiy belgilari e’tirof etiladi. Strategik maqsadlar aniqlanadi hamda ularning kutilayotgan natijalari o‘rganilib chiqiladi. Muallif tomonidan yaratilgan bir qancha jadvallarni o‘z ichiga oladi. Maqolada aksiyadorlik jamiyatlari kapital samaradorligi va uni baholashdagi muammolardan kelib chiqqan holda tadqiqotning dolzarbligi asoslangan. Shuningdek, kapital samaradorligi bo‘yicha nazariy va amaliy asoslar keltirilgan. Mamlakatimizda faoliyat olib borayotgan aksiyadorlik jamiyatlarida kapital samaradorligi ko‘rib chiqilgan bo‘lib, uni takomillashtirishga doir xulosa va tavfsiyalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: Sanoat korxonalari, aksiyadorlik jamiyati, kapital, samaradorlik, investitsiya, foyda, aylanma mablag‘, aktiv.

Аннотация. В научной статье аанализируются проблемы, препятствующие дальнейшему повышению эффективности промышленных предприятий, и даются их решения. Анализируются структуры нескольких промышленных предприятий мира, и признаются их основные признаки. Определяются стратегические цели и изучаются их ожидаемые результаты. Содержит несколько таблиц, созданных автором. В статье обоснована актуальность исследования исходя из проблем фонда эффективности акционерных обществ и ее оценки. Также представлены теоретические и практические основы фонда эффективности. Рассмотрена эффективность использования капитала в акционерных обществах, действующих в нашей стране, даны выводы и характеристики по его совершенствованию.

ISSN 3030-3907

Ключевые слова: промышленные предприятия, акционерное общество, капитал, эффективность, инвестиции, прибыль, оборотный капитал, актив.

Annotation. The scientific article analyzes the problems that hinder the further improvement of the efficiency of industrial enterprises, and provides their solutions. The structures of several industrial enterprises of the world are analyzed, and their main features are recognized. Strategic goals are defined and their expected results are studied. It contains several tables created by the author. The article substantiates the relevance of the research based on the problems of the efficiency fund of joint-stock companies and its assessment. The theoretical and practical foundations of the efficiency fund are also presented. The efficiency of capital use in joint-stock companies operating in our country is considered, conclusions and characteristics on its improvement are given.

Keywords: industrial enterprises, joint-stock company, capital, efficiency, investment, profit, working capital, asset.

Kirish

Mutaxassis hisob-kitoblariga ko‘ra, 2052-yilga borib aholining o‘sishi 2 milliard kishidan oshadi, bu esa suv, energiya resurslari va oziq-ovqatga bo‘lgan talabning mos ravishda oshishi, shuningdek, transport kommunikatsiyalari va boshqa shahar quyi tizimlarining tirbandligining kuchayishi bilan birga keladi. Shunday qilib, iste'mol o'sishining o'zgarmagan sur'ati bilan gidrosfera resurslarining global iste'moli 55% ga, elektr energiyasi esa 85% ga o'sishi prognoz qilinmoqda. Bundan tashqari, Butunjahon yovvoyi tabiat fondi tahlillari shuni ko'rsatadiki, 1970 yildan beri Tirik sayyoralar indeksi ikki baravardan ko'proq kamaydi. Bu ko'rsatkich Yerning biologik xilma-xilligining murakkabligi va sifatini o'lchaydi. Taqdim etilgan ma'lumotlarga asoslanib, mantiqiy xulosaga kelish mumkinki, hozirgi iste'mol darajasi yaqin kelajakda biosferaning to'liq yo'q bo'lib ketishiga olib keladi va bu ayanchli vaziyatdan chiqishning yagona maqbul yo'li - jadal iqtisodiy o'sish va joriy iqtisodiy tizimni yanada ekologik yo'naltirilgan global qayta qurish natijasida yuzaga keladigan ekologik xavflarni kamaytirishdir. Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarning hozirgi sharoitda xulq-atvori yuzasidan keyingi xulosalar chiqarish va bevosita tadqiqot olib borish, shuningdek, ular qo‘llayotgan “yashil” iqtisodiy rivojlanish strategiyalarini tahlil qilish uchun “yashil iqtisodiyot” tushunchasining mohiyatini ko‘rib chiqish va ushbu atama bilan bog‘liq bo‘lgan zamonaviy model va tushunchalarni o‘rganish zarur. Mamlakatimizda iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish ustuvor vazifalardan biri bo‘lib hisoblanadi. Hozirgi kunda respublikamiz iqtisodiy salohiyatini tobora mustahkamlash, aholi turmush farovonligini oshirish va boshqa muhim vazifalarni samarali bajarilishi ko‘p jihatdan iqtisodiyotda faoliyat yuritayotgan korxonalarni

ISSN 3030-3907

barqaror rivojlanishiga va korxonalar kapitaldan samarali boshqarish salohiyatiga egaligiga ham bog‘liq. Iqtisodiyot tarmoqlarini davr talablaridan kelib chiqib faoliyat ko‘rsatishini ta’minlash esa, bevosita uning asosini tashkil qiluvchi xo‘jalik subektlari faoliyatini har tomonlama rivojlantirilishi bilan amalga oshiriladi. Bu esa, o‘z navbatida ularning ishchanlik faoliyatiga baho berish va kapitaldan samarali foydalanish dolzarb ekanligidan dalolat beradi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Ilon Maks, Kristina Marito va Lamont Krenston tomonidan amalga oshirilgan tadqiqotga ko‘ra, aksiyadorlik jamiyati kapital samaradorligini aniqlashda moliyaviy ko‘rsatkichlardan foydalangan holda Indoneziya fond birjasi (IDX) ro‘yxatiga kiruvchi 18 ta ishlab chiqaruvchi kompaniyalarning moliyaviy holatini tahlil etishgan bo‘lib, olingan natijalariga asosan aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatining samaradorligi darajasi bir vaqtning o‘zida fond bozoridagi rentabellik va likvidlikni ta’milashini ko‘zda tutishgan [1]. G‘arb olimaridan Novi Nurbadriyah, Suci Lymartha, Vulan Griyandani Lenggana, Mutia Yulita Amarilis va Dudi Abdul Hadining tadqiqotlarida asosan aksiyadorlik jamiyatlari kapital samaradorligi bir tomondan moliyaviy aktivlar rentabelligi, joriy nisbat va qarzning o‘z mablag‘lari nisbatiga bog‘liq bo‘lib, ularning barqaror tarzda bo‘lishi aksiyadorlik jamiyati kapitali boshqaruvi bilan bo‘lgan jarayonni soddalashtirsa, ikkinchi tomondan esa, bunga qo‘shimcha tarzda yana boshqa moliyaviy ko‘rsatkichlar orqali kapital samaradoriligini yanada mustahkamlanishini ta’kidlab o‘tilgan. Buni qo‘llab-quvvatlash uchun DyuPon modelidan foydalangan tadqiqotchi, aksiyadorlik jamiyatlari o‘z kapitalining daromadliligiga ma’lum omillar ta’sir qilishiga erishdi. A. Damodaran tadqiqotlarida esa kompaniyaning kapitalini samarali boshqarish qarz kapitali va xususiy kapital qiymatini inobatga olib amalga oshirilishi zarur degan fikrni ilgari suradi. Shuningdek, olim xususiy kapital miqdorini aniqlash va uni samarali boshqarishda kompaniya kapitalida xususiy kapitalning ulushi masalasiga asosiy e’tibor qaratgan. Mahalliy tadqiqotchilardan prof. A.Burxonov va dots. O.Hamdamovlar aksiyadorlik jamiyati kapitali, qarz kapitali va baholash usullariga o‘zlarini yondashuvlarini keltirib o‘tishgan. Olimlarning fikriga ko‘ra: “aksiyadorlik jamiyatini qarz kapitalini baholashda moliyaviy leverj eng asosiy ko‘rsatkich bo‘lib, ushbu ko‘rsakich aksiyadorlik jamiyat tomonidan xususiy kapital samaradorligi koeffitsentini o‘zgarishiga ta’sir qiluvchi qarz mablag‘laridan foydalanishni tavsiya etadi”. Shu bilan birga, moliyaviy leveraj ko‘rsatkichi aksiyadorlik jamiyatini xususiy kapitaliga qo‘shimcha foyda olish imkoniyatini beruvchi qarz mablag‘larini paydo bo‘lish bilan bog‘liq omillarni ko‘rsatadi. Shuningdek, iqtisodchi olimlardan B.Usmonov tadqiqotlariga ko‘ra, korxona kapital boshqaruvi samaradorligini oshirishda moliyaviy rejalashtirish

ISSN 3030-3907

muhim ahamiyatga egadir. Umuman olganda, moliyaviy rejalashtirish orqali korxonalar daromadlari va xarajatlari o‘rtasidagi tafovutni bir maromda olib borishini ta’kidlangan. Fikrimizcha, kapital samaradorligi bo‘yicha nazariy va amaliy jarayonlarni birgalikda olib borish orqali kompaniyalar moliyaviy barqarorligi va uning moliyaviy salohiyatiga bo‘lgan imkoniyatlar ortishi bilan birga korxonalar kapitaldan foydalanish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bizlar tomondan raqamlashtirish jarayonlari va zamonaviy tehnologayalar ham zarur sanaot iqtisodiyotida va adabiyotlar tahlilaridan misol qiliinib raqamli texnologiyalar bugungi kunda jadal sur'atlar bilan rivojlanmoqda. Rivojlangan davlatlarda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish uchun uzoq muddatga mo'ljallangan davlat dasturlari ishlab chiqilmoqda. Xususan, mamlakatimizda ham hozirda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish davlat dasturi ishlab chiqilgan va uni amalga oshirish jarayoni jadal rivojlanmoqda. Mamlakatimiz Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning murojaatnomasi parlament va jamiyatimizning barcha qatlamlariga mansub bo'lgan fuqarolarga nisbatan murojaat sifatida qabul qilinib, unda keltirib o'tilgan mamlakatimizning barcha sohalariga qo'yilgan vazifalarni o'z vaqtida, sifatli va samarali bajarish jamiyatimiz barcha qatlamlaridan bir butun bo'lib harakat qilishni taqozo etadi. O'tgan 2020 yilning "Ilm-ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili" deb nomlanishi O'zbekistonning rivojlanish tarixidagi ilk inqilobiy davr boshlanishi desak, mubolag'a bo'lmaydi. Bundan tashqari, mamlakatimizda sog'liqni saqlash tizimida olib borilayotgan islohotlar samaradorligini yanada oshirish, sohaga ilg'or va raqamli texnologiyalar hamda sifat menejmentini joriy etish, tibbiyot muassasalari imkoniyatlaridan to'liq foydalanish maqsadida PQ-4847-sonli qarori qabul qilindi. Raqamli iqtisodiyotning kelib chiqishi, nazariy asoslari A. Fork, L.V. Lapidus, D.Bell, M.Kastels, V.Desouza, D.Makkonaz, M.Linch, S.Dirikan, S.Xalford, M.Savaj M.A.Shneps-Shneppe, D.E. Namiot, P.Vinya, M.Keyn, N.Popper, E.Filippov singari xorijlik iqtisodchi olimlarning ilmiy tadqiqotlarida atroflicha yoritilgan. L.V. Lapidus o'z tadqiqotlarida raqamli texnologiyalar evolyusiyasi ta'siri ostida biznes modellarini o'zgartirish nuqtai nazaridan elektron biznes va elektron tijoratni boshqarish bo'yicha nazariy qoidalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Dobrolyubova, E.I., Yujakov, V.N., Efremov va boshqalar "tsifrovoe budutshee gosudarstvennogo upravleniya po rezultatam" nomli metodik qo'llanmada davlat boshqaruvini natijalarga yo'nalishini ta'minlash uchun raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoiniyati va zarurligiga e'tibor qaratganlar. O'zbekistonlik olimlardan S.S.G'ulomov, R.H.Ayupov, G.R.Boltaboeva, T.Shodiev, T.Z.Teshabaev, Z.M.Otakuzieva, R.S.Urunov, M.Yu.Jumaniyozova, B.X.Muradov, N.B.Alimukhamedova, Sh.Ya.Maksudova, S.M. Turabdjanov,

ISSN 3030-3907

Q.H.Allayev, M.Tillahodjayev, Z.M.Qurbonov, U.M.Asraevning ishlarida raqamli iqtisodiyotning nazariy asoslari bayon etilgan. Xususan, Sh.Mustafaqulovning ilmiy izlanishlarida rivojlanishning yangi tendentsiya va xususiyatlari atroflicha yoritilgan.

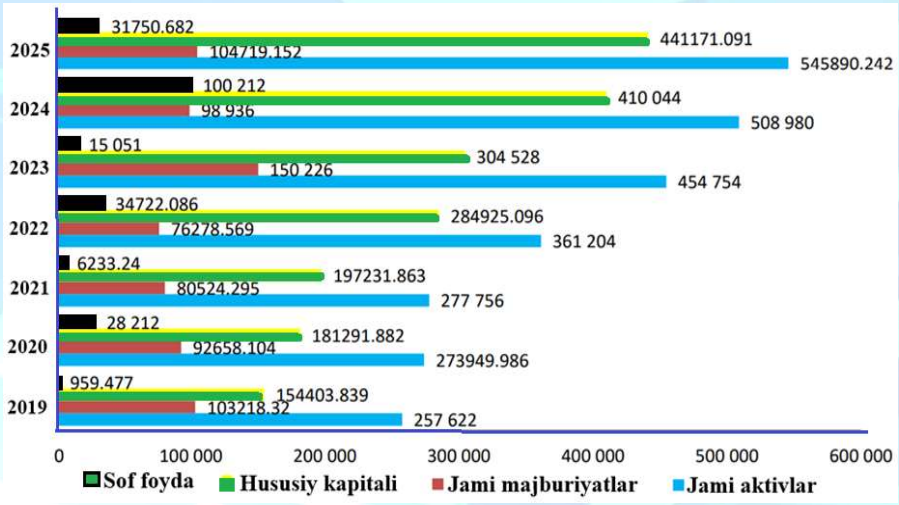
Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur maqolada tahlilning bir qancha usullaridan, xususan, analiz va sintez, induksiya va deduksiya taqqoslash kabi an'anaviy usullaridan foydalanildi. Shuningdek, xorij mamlakatlarining iqtisodchi olimlarining kapital samaradorligiga oid fikr va mulohazalari ilmiy tahlil qilindi va natijalari asosida xulosalar shakllantirilgan tahlil va natijalar hamda sanaot korhonalarini samaradorlik darajasini oshirishda va uning baqaror tarzda rivojlanishida kapital samaradorligini oqilona boshqarish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, kapital samaradorligini boshqarish orqali moliyaviy qarorlarni qabul qilish jarayoni osonlashishi va tezlashishi bilan birga, investitsiya hajmi va uning jozibadorligi ham bir vaqtda ta'minlanadi. Kapital lotincha: capitalis - bosh, asosiy, sarmoya - keng ma'noda - o'z egasiga daromad keltirish xususiyatiga ega bo'lgan jami vositalar va mablag'lar; yangi qiymat keltiruvchi, o'zini o'zi ko'paytiruvchi qiymat. Tovarlar va xizmatlar ishlab chiqarish uchun kishilar tomonidan yaratilgan resurslar; tor ma'noda - ishlab chiqarish vositalari ko'rinishidagi ishga qo'yilgan, ishlab turgan daromad manbai (ashyoviy kapital). Kapitalning paydo bo'lishiga tovar ishlab chiqarish, tovar muomalasi dastlabki shart hisoblanadi. Bozorda o'ziga xos, alohida tovar - ish kuchining paydo bo'lishi bilan oddiy tovar ishlab chiqarish kapitalistik ishlab chiqarishga aylanadi, tovar ishlab chiqarishning shu davrida tovar muomalasidagi pul kapitaliga aylanadi. Kapital ko'p sikllar davomida ishlab chiqarishda ishtirok etadigan asosiy kapital va bir sikl davomida ishtirok etadigan va to'liq sarflanadigan aylanma kapitalga bo'linadi. Pul kapitali (sarmoya) - ashyoviy kapital sotib olish uchun sarflanadigan pul vositalarini ifoda etadi, ya'ni pul kapitalga aylanishi uchun ishlab chiqarishga avanslanadi. Iqtisodiy nazariyada kapital ishlab chiqarish omillaridan biri tarzida izohlanadi. Qiymatning ko'payishi inson mehnati (ish kuchi) va ishlab chiqarish vositalari xom ashyo, mashina, stanoklar birlashganda, ya'ni ishlab chiqarish sharoitida yuz beradi. Kapital sanoat kapitali, savdo kapitali, ssuda kapitali, sudxo'rlik kapitali tarixiy shakllarida faoliyat ko'rsatadi. Rivojlangan bozor iqtisodiyoti sharoitlarida kapitalning korxona, firma, banklar kapitali, turli aksiyadorlik jamiyatlariga tegishli aksiyadorlik kapitali, zahira kapitali, ustav kapital singari ko'rinishlari mavjud. Tadbirkor jismoniy shaxslarga tegishli kapital dastmoya deyiladi va har gal tovar olib sotishda ishlatiladi. Sanoat kapitali - sanoat sohasiga qo'yilgan va shu sohada ishlatiladigan kapital. Tarixan Sanoat kapitali qishloq xo'jaligi, savdo, sudxo'rlikaa qo'llangan kapitalning sanoatga ko'chishi

ISSN 3030-3907

natijasida paydo bo‘lgan. Sanoatdagi iqtisodiy resurslarning tarkiban har xil bo‘lishi sababli Sanoat kapitali 2 qismga - asosiy kapital va aylanma kapitali bo‘linadi. Bu qismlarning nisbati sanoat xususiyatlariga qarab farqlanadi. Sanoat kapitalining kapital sig‘imi katta bo‘lgan tarmoqlarda, mas, mashinasozlik va konchilikda asosiy kapital hissasi, qimmatbaho xom ashyo va butlovchi qismlarni ishlatuvchi tarmoqlarda (zargarlik, elektronika va boshqalar) aylanma kapital qissasi yuqori bo‘ladi. Sanoat kapitali doiraviy harakat qiladi. Sanoat kapitalining doiraviy aylanishi pul shaklida boshlanadi va bu pulga bozordan zaruriy resurelar sotib olinib, korxonada qo‘llanganda ishlab chiqarish omillariga aylanadi, ular yordamida tovarlar yaratiladi, Sanoat kapitalining qiymati tovar shakliga kiradi. Tovarlar bozorida sotilgandan keyin tovar qiymati tovar shaklidan pul shakliga aylanadi va dastlabki puldandan katta bo‘ladi. Sanoat kapitalining doiraviy aylanishi shunday davom etadi va ishlab chiqarishning uzluksizligi ta’minlanadi. Sanoat kapitali o‘z doiraviy aylanishi natijasida foyda yaratadi, bu foydani uning egasi tadbirkorlik daromadi shaklida oladi. Foydaning bir qismi kapitallashadi, ya’ni investitsiyaga aylanib Sanoat kapitaliga qo‘shiladi va uning o‘sishi yuz beradi. Bugungi kunda “O‘zbekko‘mir” aksiyadorlik jamiyatida xususiy kapitali 7 yil davomida barqaror o‘sib borgan bo‘lib, 2019-yilda 154404 mln so‘mni tashkil qilgan bo‘lsa, 2020 yilda 181292 mln so‘mga ko‘tarilgan. 2022-yilda esa umumiy hajmi 284925 mln so‘m bo‘lib, 2021- yilga nisbatan 87693 mln so‘mga ko‘proq bo‘lgan. 2024-yilda uning hajmi 19603 mln so‘mga ortgan bo‘lib, 2024-yilda esa 2023-yilda nisbatan qariyb 35% foizga ko‘p bo‘lgan. Ta’kidlash joizki bunday ijobiy natijalarning kelib chiqishi zamirida rezerv kapitali va taqsimlanmagan foydaning muhim ahamiyat kasb etganligidan darak beradi. Xususan, xususiy kapitalning 2024-yilda 2023-yilda qaraganda 35% ga ortishi zamirida taqsimlanmagan foydaning 1,55 barobarga o‘sishi ta’minlanganligini kuzatish mumkin 1-rasmda. Keltirilgan moliyaviy ko‘rsatkichlarda jami aktivlar o‘zgarish tendensiyasiga e’tibor qaratsak, yetti yillik statistik ma’lumotlar shuni ko‘rsatyaptiki, ularning hajmi 2023 yilda 257622 mln so‘m bo‘lgan bo‘lsa, qolgan yillar davomida barqaror tarzda o‘sib borgan. Xususan, 2021-yilda 277756 mln so‘mni ko‘rsatayotgan bo‘lsa, 2022 yil va 2023 yillar uchun mos tarzda 361204 mln so‘m va 454754 mn so‘mga yetgan. 2024- yilda esa 508980 mln so‘m bilan 2023 yilga qaraganga 54226 mln so‘mga ko‘p demakdir. Bu esa o‘z o‘rnida uzoq muddatli aktivlarning joriy aktivlarga nisbatan qariyb ikki barobarga ko‘pligi bilan izohlanadi. Jami majburiyatlar 2019-yil 103218 mln so‘m hajmga ega bo‘lib, uch yil davomida 2022-yilga qadar barqaror tarzda kamaygan va 2022-yilda 76279 mln so‘mni tashkil etgan. 2013-yilda uzoq muddatli majburiyatlarning keskin tarzda

ISSN 3030-3907

ortib ketishi natijasida jami aktivlarning miqdori 150226 mln so‘mga yetgan bo‘lib, 2025-yilda bu ko‘rsatkich 104719 mln so‘mga baholangan.

1-rasm. “O’zbekko’mir” AJning moliyaviy ko‘rsatkichlarining o‘zgarish tendensiyasi 2019-2025 yillar (mln so‘mda)

Sof foyda 2019-yilda 959 mln so‘m bo‘lib, keyingi 2020-yilda qariyb 30 barobarga oshgan bo‘lib, 28212 mln so‘mni tashkil etgan. Bu jarayonni quyidagicha izohlash mumkin, jumladan tannarxning keskin kamayishi natijasida yalpi foyda va umumxo‘jalik foydasining 1,81 barobarga o‘sishiga olib keldi. 2021-yilda kelib 4,5 barobarga kamayishi natijasida 6233 mln so‘mni tashkil etdi. 2022-yilda esa, 34722 mln so‘mlik sof foyda mavjud bo‘lib, bu natija 2023-yilga qaragan 2 barobarga ko‘p, 2024-yilga nisbatan esa qariyb 3 barobarga kam bo‘lgan. Bu esa, asosiy faoliyatdan foydaning 4,5 barobarga ko‘payishi va shu bilan bir qatorda moliyaviy faoliyatning daromadlari keskin o‘sishi va davr xarajatlarining kamayishi bilan izohlanadi. “O‘zbekko‘mir” aksiyadorlik jamiyatining aktivlar rentabelligi koeffitsienti 2019-yilda 0,37 teng bo‘lib, u yillar davomida nobarqaror tarzda o‘zgargan. Xususan, 2020-yilda 10,29 va 2023-yilda esa besh barobarga kam ko‘satkich bilan 2,24 ni tashkil etdi. 2025- yilga kelib esa uning hajmi 5,81 koeffitsientni ko‘rsatdi. Bu koeffitsientning nobarqaror tarzda o‘zgarishi aksiyadorlik jamiyati aktivlarining hajmi kamligi va investorlar tomonidan aksiyadorlik jamiyatlari nisbatan bo‘lgan ishonchini kamayishiga olib keladi (1-jadval). Xususiy kapital rentabelligi koeffitsienti 2019-yilda 0,6 ni ko‘rsatdi bu esa yillar mobaynida 3,0 ko‘rsatkichdan kamaymagan holda 2023-yilda 24,4 koeffitsientni tashkil etdi. Shu o‘rinda, bu xususiy kapital rentabelligi koeffitsientining bunday darajada o‘sganligi sof foydaga nisbatan to‘g‘ri proporsiyaga ega bo‘lmagan xususiy kapital mavjudligidan dalolat beradi. Moliyaviy leveraj koeffitsienti 2019-yildan 2025-yilga qadar pasayib borishi kuzatilgan bo‘lib, u 2019-yilda 0,67 tashkil etgan etgan bo‘lsa, 2024-yilda bu koeffitsient 3 barobarga pasayishi oqibatida 0,24 koeffitsientni tashkil etdi. Aytish

ISSN 3030-3907

joizki, bu koeffitsientning normativ qiymati 1 ga teng bo‘lib, agarda bu koeffitsient 1 dan katta bo‘lsa, u holda kompaniyaning aktivlarini kreditorlarning qarz mablag‘lari hisobidan moliyalashtiradi, aksincha xolatda esa, ya’ni bu koeffitsient 1 dan kam bo‘lganda kompaniya o‘z aktivlarini o‘z mablag‘lari orqali moliyalashtiradi. Shu o‘rinda, “O‘zbekko‘mir” aksiyadorlik jamiyatining moliyaviy leveraj koeffitsienti natijalaridan shu ma’lumki, bu aksiyadorlik jamiyati o‘z aktivlarini o‘z mablag‘larini yo‘naltirish orqali moliyalashtirishiga qaramasdan unda kapital boshqaruvi samaradorligi past darajada ekanligidan dalolat beradi.

1-jadval

“O‘zbekko‘mir” aksiyadorlik jamiyatining 2019-2025 yillardagi samaradorlik ko‘rsatkichlari tahlili (%)

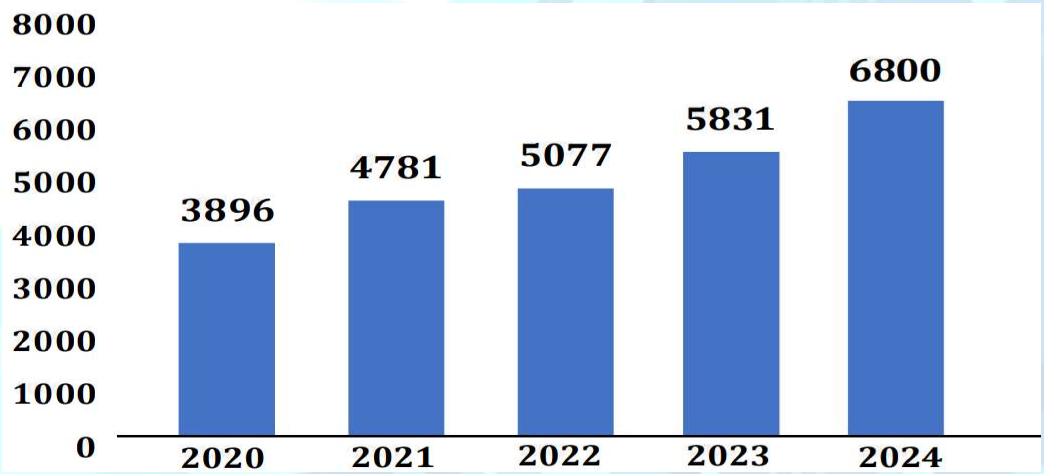
№	Ko'rsatkichlar	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
1	Aktivlar rentabelligi	0,372	10,298	2,244	9,612	3,309	19,688	5,816
2	Xususiy kapital rentabelligi	0,621	15,561	3,160	12,186	4,942	24,439	7,196
3	Sotuv rentabelligi	0,308	8,145	1,603	6,976	2,841	14,376	6,013
4	Moliyaviy leveraj koeffitsenti (Debt-to-Equity(D/E))	0,668	0,511	0,406	0,265	0,494	0,267	0,233
6	Kapital nisbati (Equity ratio)	0,596	0,664	0,718	0,783	0,667	0,801	0,787
7	Kapitalizachiya koeffitsenti	0,305	0,187	0,066	0,045	0,246	0,152	0,135
8	GROSS	0,301	0,544	0,547	0,464	0,067	0,279	0,0844

GROSS - AJning umumiy kapital rentabelligi bo‘lib, ushbu koeffitsient AJ tomonidan xususiy kapital va uzoq muddatli jalb qilingan mablag‘lar (investitsiyalar)dan birgalikda foydalanish samaradorligini ifodalaydi.

Kapital nisbati (Equity ratio) 2019-yilda 0,6 ko‘rsatkich qayd etib, u 2024-yilga qadar 34% ga o‘sib 0,8 ni tashkil etdi. 2019-2020 yillar davomidagi o‘rtacha o‘sish 9,4%ni ko‘rsatdi. Bundan kelib chiqib aytish mumkinki, “Bekobodsement” AJning bu koeffitsienti 0,5 yuqori bo‘lganligini hisobga olgan holda, aksiyadorlik jamiyati qarz mablag‘lariga nisbatan o‘z mablag‘lari hisobidan ko‘proq moliyalashtirishga xususiyatiga ega lekin qarz mablag‘lari va o‘z mablag‘laridan to‘g‘ri proporsional tarzda foydalanmaslik natijasida aksiyadorlik jamiyati faqatgina o‘z mablag‘lari hisobidan faoliyat olib boradi, bu esa o‘z navbatida

ISSN 3030-3907

kapitalni boshqarish samaradorligiga salbiy ta’sir etib, qarz mablag‘lari va o‘z mablag‘larini proporsinal xolda olib borishlikni keltirib chiqaradi. Kapitalizatsiya koeffitsienti esa sezilarli darajada tushgan bo‘lib, 2019- yilda u 0,3 ni tashkil etgan bo‘lsa, 2021-yilda esa ikki barobardan oshiq kamayib 0,13 ni qayd etdi. Shu bilan birga 2096-2023 yillar davomida ham sezilarli tarzda pasayishni qayd etib, 0,18 dan 0,05ga tushganini ko‘rsatdi. Umumiy kapital rentabelligi (GROSS) koeffitsienti yillar mobaynida o‘zgarib turgan bo‘lsada 2025 yilda 2019 yilga nisbatan sezilarli darajada kamayib ketdi ya’ni 2019 yilda 0.301 bo‘lgan bo‘lsa, 2024 yilda 0.084 ni qayd etdi. Uning eng yuqori darajasi 2023 yilda bo‘lgan bo‘lib, u 0.547 ga tenglidan dalolat beradi. Bizning fikrimizcha mamlakatimizni energiya mahsulotlari bilan ta’minlovchi yirikdan yirik bo’lgan “Yangi Angren IES” AJ va “Angren IES” AJlarni va umumiy olganda respublika ko’mir sanoatining 85 foiz ulushi egasi bo’lgan birgina “O’zbekko’mir” aksiyadorlik jamiyatining (qo’ng’ir) ko’mir qazib olish ko’rsatgichlariga nazar solsak; so’ngi-yillarda qazib olish ishlari 2-rasmda jadal o’sib borishini ko’rishimiz mumkin.

2-rasm. “O’zbekko’mir” AJning ko’mir qazib olish ko’rsatkicnlari (Hukumati portali, 2024) (tonnada)

Albatta ko'mir sanoati energiya resurslarini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi, ayniqsa yurtimizda, lekin uning faoliyati atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatar ekan “O’zbekko’mir” AJning ko’mir qazib olish ishlari ko’rsatgichlari qanchalik zalvorli bo’lgani sari atrof muhitga ulkan miqdorda zarar etadi, hatto ko’mir qazib olish uchun kon usti ochish ishlari vaqtidayoq er qatlamlarining degradatsiyasi yuz beradi

Albatta ilmiy ishimizda bizlar tomondan ko’mirni yoqish vaqtida atrof-muhitga qancha miqdorda CO2 chiqishiga IEA (International Energy Agency) va US EPA (United States Environmental Protection Agency) kabi xalqaro tashkilotlarning hisobotlari, metodologiyalari, hamda IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) tomonidan ishlab chiqilgan “2006 IPCC Guidelines for

ISSN 3030-3907

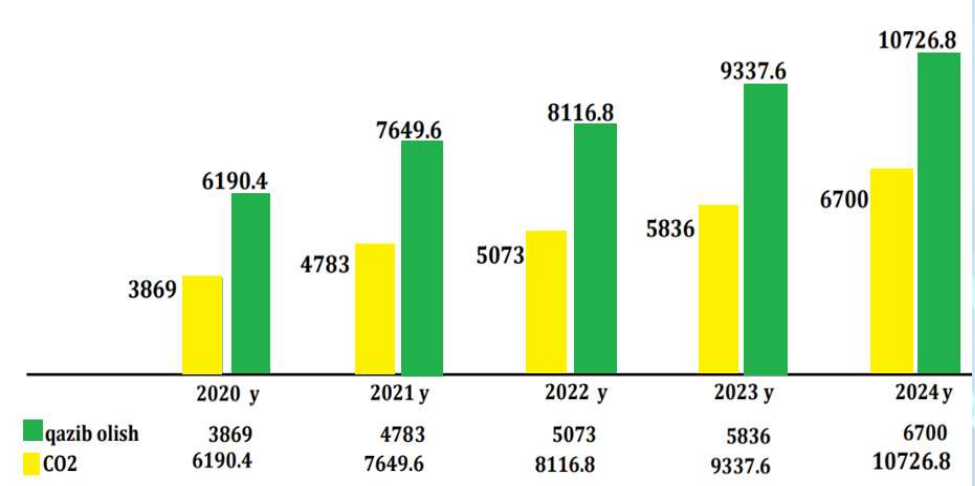
National Greenhouse Gas Inventories” qo‘llanmasi V bob, 1-jild, 2-bo‘limiga (Guidelines, 2024) asoslangan holda a’lohida to’htaladigan bo’lsak, qo‘ng‘ir ko‘mir boshqa yoqilg‘ilar bilan taqqoslaganda eng ko‘p CO2 chiqaruvchi manbalardan biri ekanligini 2-jadvalda guvohi bo’lishimiz mumkin:

2-jadval

CO2 chiqaruvchi yoqilg‘ilar tasnifi

№	Yoqilg‘i turi	Emissiya faktori (t CO2/TJ)	1 tonna yoqilg‘idan tCO2 chiqishi	Nisbatan foyzda
1	Qo‘ng‘ir ko‘mir	~101,2 t CO_2/TJ	1.5 – 1.6 t CO_2	7.3
2	Toshko‘mir	~94,6 t CO_2/TJ	2.3 – 2.5 t CO_2	5.5
3	Neft	~73,3 t CO_2/TJ	3.1 – 3.3 t CO_2	3.9
4	Tabiiy gaz	~56,1 t CO_2/TJ	2.75 t CO_2 (1000 m^3 uchun)	3.2

Yuqorida ko’rsatilgan 1-jadvaldan ko’rinib turibdiki “O’zbekko’mir” AJ qazib oladigan qo’ngir ko’mir 1tonnasidan 1,6 tonnagacha CO2 ajralib chiqar ekan. Demak ko’mir qazib olish miqdori qancha yuqori bo’lgan sari atrof-muhitga CO2 tasiri oshib boradi. “O’zbekko’mir” AJ yillar davomida ulkan marralarni zabt etishi natijasida tabiatga etkazgan zarari (CO2)ni 3- rasmda ko’ramiz.

3-rasm. Ko’mir qazib olish va CO2 tarqalishi ko’rsatgichlari (ming tonnada)

“O’zbekko’mir” AJ so’nggi 2024-yilning o’zida 6700 million tonna ko’mir qazib olishda sezilarli yutuqga erishishi natijasida 10 million 720 ming tonna CO2 chiqishiga sabab bo’lmoqda. CEIC Data platformasi ma’lumotlariga (2023) nazar solsak O‘zbekistonda 2023- yilda CO2 ekvivalenti 137,900 million tonnani tashkil etdi. Bu 2022-yildagi 138,911 million tonna ko‘rsatkichga nisbatan kamaygan, lekin birgina qo’ng’ir ko’mirning o’zidan 2024-yili 10720 million tonna, ohirgi 5-yillikda 42014,4 million tonna CO2ni chiqarib atmosferamizga va iqtisodiyotimizga zarar keltirgani bu ko’p demakdir. Iqtisodiyot – inson hayotining barcha jabhalarini qamrab olgan. Insonlar uchun zarur bo'lgan hayotiy ne'matlar

ISSN 3030-3907

iqtisodiyotning turli tarmoqlaridagi korxonalarda ishlab chiqariladi. Shu sababli har bir odam iqtisodiyotning mohiyatini, hayot ne'matlari nimalar evaziga berilishini anglashi, mablag'larni ishlab topish va ulardan samarali foydalanish yo'llarini o'rganishi, iqtisodiyotning rivojlanish tendentsiyalari va qonunlarini bilishi, ro'y berayotgan sosial-iqtisodiy jarayonlarni tushunishi va xo'jalik yuritish asnosida paydo bo'ladigan muammolarni hal qila olish qobiliyatiga ega bo'lishi zarur. Iqtisodiy borliq – jamiyat hayoti va uning iqtisodiy tuzilishini anglatadi. Mamlakatimizda ishlab chiqarish kuchlarining rivojlanishi va sanoat korxonalarining mustaqil faoliyat ko'rsatishlariga keng imkoniyatlar yaratilishi bilan bir qatorda kadrlarning bilim darajalari, ko'nikmalari va malakalariga katta talablar qo'yilmoqda. Fan-texnika taraqqiyoti shiddat bilan ilgarilab borayotgan va raqobatchilik keskin kuchayotgan hozirgi sharoitda − zamonaviy sanoat korxonalari iqtisodiyotini yaxshi biluvchi, ular faoliyatini tahlil eta oladigan va uning natijalari asosida to'g'ri qarorlar qabul qila oladigan mutaxassislargina muvaffaqiyatga erishishi mumkin.

Xulosa va takliflar.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, aksiyadorlik jamiyati kapital samaradorligini oshirishda aksiyadorlik jamiyati investitsiya imkoniyatlari tahlil qilish, kapital tarkibini va investitsiyalardan kutilayotgan minimal darajadagi daromadni aniklash imkoniyatini beradi. Shu bilan birga, birinchidan, aksiyadorlik jamiyatlarida qarz mablag‘larini jalb qilish investorlar oqimini ko‘payishi orqali o‘z resurslarini qayta investitsiya qilish imkoniyatini ega bo‘ladi va bir vaqtning o‘zida aksiyadorlik jamiyatidagi mahsulot sifati va sonini o‘sishiga olib keladi. Ikkinchidan, aksiyadorlik jamiyati joriy aktivlarini oshirish maqsadida qisqa muddatli investitsiya mablag‘larini jalb qilish evaziga korxona aksiyalarini muomalaga chiqarish amaliyotini qo‘llash maqsadga muvofiq hisoblanadi. Uchinchidan, kompaniyalar kapitalini shakllantirishda xorijiy tajribalarni qo‘llash, xususan, korxona o‘z kapitali evaziga ishlab chiqarishni yo‘lga qo‘yish orqali korxonaning o‘z mablag‘lari likvidligini o‘sishini barqaror tarzda ta’minlanadi hamda kapitaldan foydalanishda risk darajasi ham past bo‘ladi. To‘rtinchidan, kompaniyalar kapitalini oshirishda qisqa muddatli qimmatli qog‘ozlarni emissiya qilish orqali uning hajmini oshirish maqsadga muvofiq bo‘lib, uning asosida investitsiyalarni jalb qilish orqali asosiy faoliyat ko‘lamini kengaytirish va shu asosda aksiyadorlik jamiyatlari kapital samaradorligini ta’minlashni nazarda tutadi. Takliflarimizda yuqoridagi tahlil natijalaridan kelib chiqib, mamlakatimizdagi davlat boshqaruv sohasida ham raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali quyidagi afzalliklarga erishish mumkin: boshqaruv jarayoni xarajatlarini kamaytirish; boshqaruv qarorlarini tezkor va sifatli qabul qilishga erishish;

ISSN 3030-3907

jamoatchilikka davlat hokimiyati organlari faoliyati shaffof ekanligini kuzatib borish imkoniyatini berish; davlat xokimiyati organlari va ularning rahbarlari faoliyatini baholash jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalangan hoda faoliyat samaradorligini oshirish; raqamli texnologiyalarni qo'llash orqali yashirin iqtisodiyotni keskin kamaytirish mumkin; davlat boshqaruvida raqamli texnodogiyalardan foydalanish samaradorligini baholash shunda kapital hajmi oshadi. Fikrimizcha birinchidan dunyo singari yurtimizda ham an'anaviy ishlab chiqarish usullarini ekologik barqaror echimlar asosida qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. Bu bir vaqtning o'zida iqtisodiy o'sishga erishish bilan birga atrof-muhitga etkazilgan zararni kamaytirishga qaratilgan turtki bo'ladi. Uning tamoyillarini ko‘mir sanoatiga tatbiq etish barqaror rivojlanishga erishish yo‘lidagi dolzarb qadamga aylanadi. Ikkinchidan esa “yashil” iqtisodiyotning ko’mir qazib olish sanoatida to’g’ri qo’llanishi va uning rivojlanishi ko’plab imkoniyatlar eshigini ochadi va albatta nafaqat atrof muhitga balki ko’mir sanoati orqali yurtimiz iqtisodiyotiga o’z hissasini qo’shadi. Uchinchidan, CCUS texnologiyasi energiya xavfsizligini ta'minlashni va barqaror rivojlanishning muhim maqsadlariga erishishni shakllantirgan shuningdek uglerod neytralligi majburiyatlarini bajara oladigan mamlakatlarning kelajagi bo'lib hizmat qiladi. Shunday ekan, taklif sifatida quyudagilarni taklif qilish mumkin: - qaysi hududlarda ko‘mirni qanday hajmlarda inson va atrof-muhit uchun zararsiz bo‘lishini belgilovchi ekologik xaritani ishlab chiqish va tasdiqlash (ko‘mir yoqish uchun issiqlik elektr stansiyalariga kvotalar ishlab chiqish); - CCUS (Carbon Capture, Utilization and Storage) loyiha va texnologiyasini mustaqil ravishda va xorijiy kompaniyalar bilan hamkorlikda qo’llashni rivojlantirish, uni rag'batlantirish mexanizmlarini yaratish; -umuman olganda, (iCRAFT) loyihasi doirasida rejalashtirilgan 60 million tonna issiqxona gazlari emissiyalarini kamaytirishda “O’zbekko’mir” AJ, +“Yangi Angren IES” AJ va “Angren IES” AJ + “Erostigaz”AJ = CO2 CCUS qo’shma loyihasini ishlab chiqish; - Parij bitimi talablari asosida sinov tariqasida, ilk bosqichda “Angren IES”AJga yuborilgan ko’mir mahsuloti chiqindisini CCUS texnologiyasi yordamida “Erostigaz” AJ sintetikgaz quvurlari orqali “O’zbekko’mir” AJning ko’mirni er osti usulida qazib olish filiali tamonidan foydalanib bo’lingan hudud yoki bo’sh er osti maydonlariga joylashtirish va saqlash orqali ko’mir sanoati kelajagini belgilash, iqtisodiyotimizda ulkan natija ko’rsatish, qolaversa loyiha amalga oshsa,-yildan-yilga sermahsulligi yo’qolib borayotgan “Erostigaz”AJ faoliyatini CCUS texnologiyalari ekspluatatsiyasi va texnik xizmat ko'rsatishga o’zgartirish bilan hodimlarning bandligini uzluksiz ta’minlash hamda yangi ish o’rinlarini yaratish; - ko’mir sanoati yordamida uglerod kreditlari bozoriga kirish va uglerod kreditlarini sotish orqali daromad olib

ISSN 3030-3907

iqtisodiyotimizga ulkan hissa qo'shish va "yashil" iqtisodiyotni shu tarzda rivoj toptirishni taklif etamiz

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Shavkat Miromonovich Mirziyoyev. Asarlar. 1-jild. "Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz".
2. Shavkat Miromonovich Mirziyoyev. Zamonaviy va yangi O'zbekiston. - Toshkent: "O'zbekiston", NMIU, 2024.- 560 b.
3. Egamberdiev E., Turabdjanov S., Akmalova G., Mukhtarova N., Ayubova I., Mirzakhmedova M., Rakhmonberdiev G. Obtaining paper from composition of different fibers and its analysis. E3S Web of Conferences, 2023, 371, 01004, DOI 10.1051/e3sconf/202337101004
4. A Turg'unov, O Turg'unova, R Rashidov, O Muratqulov. Ko'mirni yoqish paytida atmosferaga chiqadigan qattiq zarrachalarning miqdoriy va sifat tarkibi (O'zbekiston g'isht zavodidan olingan misol). E3S Web of Conferences, 2024 yil. Energetika, fuqarolik va qishloq xo'jaligi muhandisligi bo'yicha 5 - xalqaro konferentsiya (ICECAE 2024). https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/pdf/2024/27/e3sconf_icecae2024_02036.pdf.
5. Баймирзаев Б.Ж., Морозов В.В. Оценка напряженно-деформированного состояния горного массива и при контурной зоне разреза "Ангрен" поляризационно-оптическим методом. Горный вестник. 3 том. 2017. Научно-технический и производственный журнал Горный вестник Узбекистана. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=X5W6RrEAAAAJ&citation_for_view=X5W6RrEAAAAJ:d1gkVwhDpl0C
6. Батыр Мурадов. Автономная солнечная электростанция для индивидуального использования. Моделирование в программном пакете LTspice. Повышающий преобразователь напряжения. Высшая школа Анхальта. Международная конференция по прикладным инновациям в ИТ (ICAIIT). 2023 год. https://web-journal.ru/journal/article/view/4858
7. Б.Х. Мурадов. Современное состояние развития предприятий угольной промышленности в производстве энергии и факторы, влияющие на них. «Современное состояние развития предприятий угольной промышленности в производстве энергии и факторы, влияющие на них» . // II-Международная конференция сборник научных трудов. - Ташкент., ТошДТУ, 2022 год. 22-23 апреля Ташкент. 484-498 старниц. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:Tyk-4Ss8FVUC
8. Б.Х. Мурадов. О проблемах активизации инновационной деятельности развитие комплекса топливно-энергетических промышленных предприятий

ISSN 3030-3907

Республики Узбекистан. 2022/7/30. Журнал Research And Education. Том - 1. страница 129-135, https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:UeHWp8X0CEIC

9. Б.Х. Мурадов. Шарипов К,. The role of innovative, digital, technological, economic and social systems, mining, industrialization and framework strategy "Uzbekistan - 2030", Журнал O‘zbekiston Respublikasi Transport vazirligi Toshkent davlat transport universiteti transportda resurs tejamkor texnologiyalar Xorijiy olimlari ishtirokidagi xalqaro ilmiy – texnika anjumani maqolalari to‘plami, 2023 yil 20-21 dekabr, Том-1. страница 177-182, https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:-f6ydRqryjwC

10. Б.Х. Мурадов. "Industry 4.0" In land management and socio-economic development strategies of industrial enterprises at the macro level. 2023/12/20, Сборник конференции – Ресурсосберегающие технологии на транспорте, Ташкент -2023, Том - 1. 166-172 старниц, https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:hC7cP41nSMkC

11. Б.Х. Мурадов. Шарипов К,. Innovations in the economy and public sector: introduction to the problem, Журнал Young Scientist Research Journal Of Karakalpakstan, Том-2, NNUC, 2023/12/7. Страницы 301-308, https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:IWHjjKOFINEC

12. Б.Х. Мурадов. Икрамов М,. Sanaot korxonalarini ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish va yer va suv resurslaridan foydalanishning iqtisodiy samaradorligi oshirish yo‘llari. Бухоро 2023/12/5. “Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti” Milliy tadqiqot universiteti Buxoro tabiiy resurslarni boshqarish instituti. Том 1. 267-271 старниц. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:ZeXyd9-uunAC

13. Б.Х. Мурадов. Значение географического доступа для устойчивого развития предприятий тэк во влиянии на экономику республики Узбекистан. Академические исследования в области педагогических наук. Том 3. номер 7. страница 250-256. https://t.me/ares.uz. ISSN 2181-1385. https://cyberleninka.ru/article/n/the-importance-of-geographical-access-to-the-sustainable-development-of-the-enterprise-of-the-fuel-and-energy-complex-in-the-impact

ISSN 3030-3907

14. Б.Х. Мурадов. К. Нурыев, А. Чарыева, Д. Маммедов. Экономическая характеристика альтернативных источников энергии. актуальные вопросы развития экономики и юриспруденции. том 1. страницм 162-167. издатель 2022 - elibrary.ru.https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:4DMP91E08xMC

15. Б.Х. Мурадов. Кўмир саноати корхоналарини ривожлантиришнинг замонавий холати ва уларга таьсир этувчи омиллар. 2022/4/12. том 1. III-IV-шуба. Страницы 292-295. Андижон АндМИ, 2022.657б. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:aqlVkmm33-oC

16. Б.Х. Мурадов. Кўмир саноати корхоналарини ривожлантиришнинг ташкилий иқтисодий механизимларининг самарадордик кўрсаткичлари ва уларни баҳолаш. 2022/4/22. PROCEEDINGS OF THE CONFERENCE II-International scientific and scientific-technical conference «Problems and prospects of innovative technique and technology in agri-food chain» Part 2. Страницы 554-557. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:qxL8FJ1GzNcC

17. Б.Х. Мурадов. Рақамли иқтисодётда кўмир қазиб олиш саноати корхоналарининг стратегик бошқариш механизмлари. International conference on learning and teaching. Том 1. Страницы 515-521. Получено с https://researchedu.org/index.php/iclt/article/view/2028

18. Б.Х. Мурадов. Роль телекоммуникационных технологий и развитие механизмов индустриальной экономики в отрасли энергоресурсов для добычи угля. Грузинские ученые, том 4.(4) 13 августа 2022, страница 215–219. https://doi.org/10.52340/gs.2022.04.04.24

15. Б.Х. Мурадов. Макро ва микроиқтисодётининг саноат корхоналарини ташкилий иқтисодий механизмларнинг ривожланишида экологияни ўрни керакми? "Роль инновационных методов и технологий в обеспечении экологической устойчивости" международный научный и научно-технический Собрание Сборник. том 1. Страница 161-166. 2022/9/11. Ташкент г. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq

ISSN 3030-3907

-kAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:4TOpqqG69KYC
19. Б.Х. Мурадов. Интеграциялашган иқтисодий-экологик тизимларда яшил иқтисод ва саноат корхоналарини ривожлантиришнинг ташкилий - иқтисодий механизмларини такомиллашда инновацияларнинг ўрни. ТДТУ. Тошкент ш. 2022/9/11. Страница 160-167. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:M3ejUd6NZC8C
20. Б.Х. Мурадов. Экономическое развитие факторов, которые влияют на формирование управление механизма промышленных предприятий на анализ действующей политики информационной безопасности. Научный импульс, том 1 (3), страница 699–706. Россия москва г. https://nauchniyimpuls.ru/index.php/ni/article/view/1126
21. Б.Х. Мурадов. Совершенствование организационно-экономических механизмов развития промышленных предприятий и факторы повышения конкурентоспособности в условиях глобализации. Moliya bozorini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari, zamonaviy tendensiyalari va istiqbollari, mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi. 2022/11/25. Страницы 177-179. Тошкент ш. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:KlAtU1dfN6UC
22. Б.Х. Мурадов. Совершенствование организационно-экономических механизмов развитие с инноваций как основа конкурентной стратегии промышленных предприятий. Moliya bozorini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari, zamonaviy tendensiyalari va istiqbollari, mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi. 2022/11/25. Страницы 190-193. Тошкент ш. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:Zph67rFs4hoC
23. Б.Х. Мурадов. Стратегический менеджмент как прогрессивное направление организационно-экономических механизмов развития предприятия промышленных предприятий (на примере АО «Ўзбеккўмир»). Moliya bozorini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari, zamonaviy tendensiyalari va istiqbollari, mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi. 2022/11/25. Страницы 180-183. Тошкент ш. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq

ISSN 3030-3907

-kAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:YOwf2qJgpHMC

24. Б.Х. Мурадов. Методические подходы разработки стратегии социальноэкономического развития промышленных предприятий регионов. Moliya bozorini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari, zamonaviy tendensiyalari va istiqbollari, mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi. 2022/11/25. Страницы 171-176. Тошкент ш. https://www.elibrary.ru/ip_restricted.asp?rpage=https%3A%2F%2Fwww%2Eelibrary%2Eru%2Fitem%2Easp%3Fid%3D50444152

25. Б.Х. Мурадов., Саидвалиева Ш., Каримов М. Совершенствование методического инструментария планирования производственно- сбытовой деятельности угольных предприятий для повышения производительности. Экономика и управление производством: материалы III международной научно-практической конференции на тему "Проблемы и пути их решения". Сборник статей и тезисов докладов. Страницы 474-476. Тагкент г. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:hqOjcs7Dif8C

26. Б.Х. Мурадов., Каримов М., Ibodullayev Sh. The main trends of digitalization that are changing the electric power industry as the basis of the development of our country. Industrial Economics and management: materials of the III international scientific and practical conference on the topic of problems and solutions. Collection of articles and abstracts. 2023/5/2. Том 1. P 300-303.Uzmu Tashkent. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:0EnyYjriUFMC

27. Б.Х. Мурадов. Источники информации для экспертной диагностики внутреннего экономического механизма предприятия топливно-энергетического комплекса. Industrial Economics and management: materials of the III international scientific and practical conference on the topic of problems and solutions. Collection of articles and abstracts. 2023/5/2. Том 1. P 287-290. Uzmu Tashkent. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:5nxA0vEk-isC

28. Б.Х. Мурадов., Баймирзаев Б.Ж. Значимость управленческих решений менеджмента в промышленности. Журнал Экономика и управление производством: материалы III международной научно-практической

ISSN 3030-3907

конференции на тему "Проблемы и пути их решения". Сборник статей и тезисов докладов. 2023/5/2. Uzmu Tashkent. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:8k81kl-MbHgC

29. Б.Х. Мурадов., Исхаков А. Структура и формы функционирования внутреннего экономического механизма. Журнал «Саноат иқтисодиёти ва менежменти: муаммо ва ечимлар» мавзусидаги III халқаро илмий-амалий конференция материаллари Мақолалар ва тезислар тўплами. Том 1. 2023/5/2. Страницы 60-63. Uzmu Tashkent. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:MXK_kJrjxJIC

30. Б.Х. Мурадов., David Teece. Monitoring and diagnostics of organizational and economic mechanisms of the industrial branch. Журнал Industrial Economics and management: materials of the III international scientific and practical conference on the topic of problems and solutions. Collection of articles and abstracts. Том 1. 2023/5/2. Страницы 51-53. Uzmu Tashkent. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:3fE2CSJIrl8C

31. Б.Х. Мурадов., Баймирзаев Б.Ж. Значимость управленческих решений менеджмента в промышленности. Журнал «Саноат иқтисодиёти ва менежменти: муаммо ва ечимлар» мавзусидаги III-халқаро илмий-амалий конференция материаллари. Мақолалар ва тезислар тўплами. Том 1. 2023/5/2. Страницы 70-74. Uzmu Tashkent. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:kNdYIx-mwKoC

32. Б.Х. Мурадов. Yoqoilg'i energetikasida ishlab chiqarishining asosida texnik-iqtisodiy rivojlanishi. Журнал Нефт ва газ соҳасидаги замонавий инновацион технологиялар илмий мақолалар тўплами республика миқёсидаги илмий-техник анжумани материаллари. Том 1. 2023/5/12. Страницы 309-313. TDTU Tashkent. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:Se3iqnhoufwC

33. Б.Х. Мурадов. Совершенствование социально экономического инструментария планирования производственное деятельности развития механизмов в угольных предприятиях для повышения ее эффективности. Журнал Современные инновационные технологии в области нефти и газа. Республиканское научно-техническая конференция сборник. Том 1.

ISSN 3030-3907

2023/5/12. Страницы 307-308. TDTU Tashkent. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:UebtZRa9Y70C
34. Б.Х. Мурадов., Абдуллаев А. Управления земельными ресурсами и подходы разработки стратегии социально-экономического развития промышленных предприятий регионов. Журнал Tabiiy resurslardan samarali foydalanishda agroekotizimlar barqarorligining dolzarb muammolari" mavzusidagi xalqaro ilmiy - amaliy anjumani maqolalar to`plami. 2023/12/5. Том 1. Страницы 41-44. BUHORO sh. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:L8Ckcad2t8MC
35. Джованни Федерико., Майкл Спенс., Дэни Родрик., Джованни Ди Бартоломео., Б.Х. Мурадов. strategies and fundamentals for improving organizational and economic management mechanisms at industrial enterprises. Журнал ICARHSE International Conference on Advance Research in Humanities, Sciences and Education Hosted from Berlin, Germany. Том 10. Страницы 121-129. Издатель https://confrencea.org/. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:qUcmZB5y_30C
36. Мурадов Б., Тураев, Х.Х, Т Турдикулов, А.Х., Эшкараев, С.Ч., Применение радионуклида Платина-197 для исследования сорбции платины анионитом АМ-2Б. XVIII Международная Черняевская конференция по химии, аналитике и технологии платиновых металлов. Краткое изложение докладов. Россия. Часть II. 2006 г. 89-90 страница. https://inis.iaea.org/search/search.aspx?orig_q=RN:38107278
37. Тураев Х.Х., Турдикулов А.Х., Эшкараев С.Ч., Мирзаев И.Ж., Мурадов Б. Применение радионуклида платины-197 для исследования сорбции платины анионитом АМ-2Б. XVIII Менделеевский съезд по общей и прикладной химии. Краткое изложение докладов в пяти томах. Том 4. Новые методы и приборы химических исследований и анализа. Химическое образование. Актуальные проблемы химии высоких энергий. Биомолекулярная химия и биотехнология. 2007 г. г. Москва (Российская Федерация). https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Rblwq-kAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&citation_for_view=Rblwq-kAAAAJ:9ZlFYXVOiuMC
38. Тураев Х.Х., Турдикулов А.Х., Эшкараев С.Ч., Мирзаев И.Ж., Мурадов Б. Применение радионуклида Платина-197 для исследования сорбции платины анионитом АМ-2Б; Применение радионуклида платины-197 для изучения

ISSN 3030-3907

сорбции платины анионитом АМ-2Б. 1 июля 2006 г. https://www.osti.gov/etdeweb/biblio/20955827
39. Тураев Х.Х., Турдикулов А.Х., Эшкараев С.Ч., Мирзаев И.Ж., Мурадов Б. Применение радионуклида платина-197 для изучения сорбции платины анионитом АМ-2Б. страница 89-90. https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/_Public/38/107
40. Richard G Lipsey. Ijobiy iqtisodiyot. Iqtisodiyotning yangi Palgrave lug'ati. Kitob. Palgrave Makmillan, https://scholar.google.com.br/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=9wQHJ5MAAAAJ&citation_for_view=9wQHJ5MAAAAJ:NJ774b8OgUMC London. 2008 yil. https://link.springer.com/rwe/10.1057/978-1-349-95121-5_1382-2
41. Richard Lipsi, Alek Kristal. Iqtisodiyot. Kitob. Oksford universiteti matbuoti. London. Uk. 2011/3/24. https://scholar.google.com.br/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=9wQHJ5MAAAAJ&citation_for_view=9wQHJ5MAAAAJ:HE397vMXCloC
42. R Moffitt . An Economic Model of Welfare Stigma. Amerika iqtisodiy sharhi, 1983 – JSTOR. The American Economic Review. Vol. 73, No. 5 (Dec., 1983), pp. 1023-1035 (13 pages). Published By: American Economic Association. https://www.jstor.org/stable/1814669
43. James E Alt, K Alec Chrystal. Political economics. Jurnal. Univ of California Press. Vol 2. Political economics. JE Alt, KA Chrystal – 1983. New York. USA. https://books.google.com.br/books?hl=en&lr=&id=FdlGg7tyCcQC&oi=fnd&pg=PP14&ots=Z6YgIpJ1Z_&sig=eqs1TDk1VaI414fPrc9QB5QMCjA#v=onepage&q&f=false
44. Jean-Pierre Poulain. The Sociology of Food: Eating and the Place of Food in Society. – Bloomsbury Academic, 2017. – 288 p.
45. Donald Getz. Event Studies: Theory, Research and Policy for Planned Events. – Routledge, 2012. – 480 p.
46. Helmut Becker. Tourismusökonomie: Grundlagen – Strukturen – Entwicklungen. – Springer Gabler, 2015. – 410 S

ISSN 3030-3907